

Присяжнюк Р.
магістрант II курсу спеціальності 101 Екологія
Науковий керівник – доц. Лісова Н. О.

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІСОЗРОСТАННЯ В МЕЖАХ ОКРЕМОГО ЛІСГОСПУ

Постановка проблеми. Розвиток лісогосподарського комплексу України як цілісної системи відтворення, збереження та раціонального використання лісових ресурсів в умовах ринкової трансформації економіки вимагає розробки шляхів інтенсифікації використання та відтворення лісоресурсного потенціалу. У новій ситуації важливого значення набувають питання ґрунтового аналізу стану лісів і використання лісових ресурсів, переосмислення існуючих поглядів і положень щодо оптимізації лісистості, ефективності комплексного ведення лісового господарства, визначення його ролі, функцій і завдань у формуванні національної економіки. Ці обставини вимагають вироблення обґрунтованого підходу до дослідження лісозростання на основі геоекологічного підходу.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми. Проблема лісових ресурсів, обґрунтування методів і методики, їх вивчення, розробкою оптимізаційних заходів науковці почали займатися доволі давно. Особливо детально ці питання досліджувалися В. Воробйовим, С. Генсіруком, П. Климовичем, П. Погребняком, К. Пироженко, О. Шаблієм та ін. Незважаючи на результати виконаних досліджень, існує потреба глибшого аналізу стану лісів і лісового господарства. Проте дослідження географічних засад лісозростання в межах окремого лісгоспу не проводилося, що й визначило актуальність проблеми дослідження.

Метою статті є обґрунтування еколого-географічних засад дослідження лісозростання в межах окремого лісгоспу.

Результати дослідження та їх обговорення. В контексті еколого-географічного дослідження проблем лісів і лісового господарства важливим є збір і систематизація інформації про стан лісів, окреслення проблем, які стоять перед лісовим господарством області, розроблення методів і методики аналізу стану та розвитку лісового господарства регіону й обґрунтування системи заходів, які були б спрямовані на забезпечення раціонального використання, відтворення лісових ресурсів, розвитку лісового господарства та покращення лісоекологічної ситуації в країні.

Лісовими ресурсами прийнято називати сукупність лісових масивів на певній території, які використовуються як джерело отримання

деревини, недеревної продукції лісу (грибів, ягід, лікарських трав тощо) і виконують водоохоронну, ґрунтозахисну, рекреаційну та інші функції [1]. До лісових ресурсів належать деревні, технічні, харчові, кормові, лікарські та інші ресурси, а також корисні природні властивості лісу – водоохоронні, ґрунтозахисні, кліматорегулюючі, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, екологічні [11]. Лісові ресурси визначають як об'єкт ведення лісового господарства та основу державного лісового фонду [11]. В тих місцях, де лісові ресурси мають значну питому вагу у структурі природоресурсного потенціалу, ліс виступає одним із чинників прискорення регіонального соціально-економічного розвитку.

Важливість еколого-географічних досліджень стану лісів і лісових ресурсів, а також розвитку окремого лісового господарства зумовлена негативними тенденціями, які особливо яскраво проявилися в останні десятиліття – погіршенням вікової і видової структури, зменшенням запасів деревини, зниженням темпу відтворення лісових ресурсів, посиленням деградаційних процесів (підтоплення лісів, усихання дерев) тощо [8]. Дана ситуація вимагає поглибленого вивчення причин виникнення та обґрунтування шляхів розв'язання проблем лісових ресурсів і розвитку окремого лісгоспу.

За різноманітністю будови, силою впливу на навколишню природу ліс є найскладнішим рослинним угрупованням. Він впливає на гідрологічний та кліматичний режими місцевості, ґрунтоутворення, флору і фауну [4]. Тому лісові ресурси відіграють важливу роль у господарському комплексі регіону. Вони є джерелом отримання цінної деревини, а також великої кількості інших видів технічної сировини, кормових і харчових продуктів. Зростає значення лісових ресурсів і як ефективного засобу охорони та поліпшення навколишнього середовища, задоволення культурних і соціальних потреб населення [11]. Такий комплексний характер лісових ресурсів потребує глибокого диференційованого підходу до їх вивчення та використання, яке розглядається не лише з точки зору отримання деревини.

На сьогоднішній час у сфері використання та освоєння лісових ресурсів спостерігаються непоодинокі факти їх нераціонального використання. Головними проблемами нераціонального використання є зростання обсягів самовільних рубок, порушення природно-вікової структури і санітарно-гігієнічних умов, лісові пожежі [7]. Тому проблемі раціонального лісозростання, а також використання й освоєння лісових ресурсів потрібно приділяти дедалі більше уваги, оскільки соціальні, екологічні та економічні функції лісів надзвичайно важливі для людини.

Лісові ресурси відносять до відновлюваних природних ресурсів [6]. При оптимальному використанні вони створюють міцну базу для збалансованого розвитку народного господарства регіону. Проте сучасна структура освоєння лісових ресурсів суттєво відрізняється від попередніх років, що зумовлено комерціалізацією галузі, а інколи і правопорушеннями в ході експлуатації лісових площ та угідь [2]. Особливо нераціонально використовуються лісові ресурси там, де вирубують продуктивні деревостани, і за заниженими цінами (незважаючи на мораторій) деревина продається в Європу.

Для подальшого розв'язання проблем, які виникли на сучасному етапі розвитку лісгоспів, вченими пропонується проведення комплексу заходів з охорони, раціонального використання та збагачення лісових ресурсів, які передбачають розгортання лісовідновлювальних робіт, реконструкцію малоцінних насаджень, утворення лісонасаджень із селекційного посадкового матеріалу, збагачення лісових ресурсів і закладка плантацій лікарських рослин, створення дієвої системи охорони лісів та ін. [2; 4; 6; 11 та ін.].

Найголовнішими завданнями лісового господарства є лісовідновлення і лісорозведення, охорона лісових масивів від пожеж. Для цього створюються спеціальні служби державної лісової охорони та пожежно-хімічні станції. Велика увага в лісовому господарстві приділяється і захисту лісів від шкідників та хвороб. Він здійснюється державною ліською охороною і спеціалізованою службою лісозахисту. Для цього утворюються спеціалізовані експедиції з виявлення ареалів хвороб та уражених шкідниками масивів і захисту лісів від шкідників і хвороб. На сьогоднішній час підприємства лісового господарства проводять комплекс лісгосподарських заходів із захисного лісорозведення, зокрема засаджуються новими породами дерев малопродуктивні угіддя [9].

Окрім того, важливими завданнями лісгосподарського виробництва є подальше підвищення продуктивності та цінності лісів, відновлення корінних деревостанів, ширше застосування поступових та вибіркового рубок, своєчасне та якісне проведення рубок догляду й інших лісгосподарських заходів на лісотипологічній основі, а також заходів щодо захисту лісу від ентомошкідників та фітозахворювань [1]. При вдосконаленні ведення лісового господарства на типологічній основі необхідно встановити диференціацію лісгосподарських заходів за типами лісу та їх цільовим призначенням.

Загальною теоретичною і методологічною передумовою еколого-географічних досліджень є системний підхід до вивчення лісів і лісового господарства [10]. Головна увага при цьому приділяється

вивченню функціонування лісів і лісового господарства. Об'єкти досліджень підбираються так, щоб можна було простежити структуру лісових насаджень, їх екологічний стан і ступінь змінності людиною, а також стан, характер розвитку лісового господарства на даній території. При вивченні цих об'єктів особливу увагу звертають на характеристику впливу людини на ліси, роблять детальні описи складу природної рослинності в лісах.

В цілому методика еколого-географічних досліджень лісів і лісового господарства включає такі групи методів: загальнонаукові (історичний, екологічний, моделювання, математичного аналізу, системний та ін.); конкретно-наукові (лісотаксаційний, описовий та ін.); робочі прийоми та операції отримання інформації (систематизація інформації); методи емпіричного і теоретичного узагальнення інформації (оціночний, аналогів, класифікації, порівняльно-географічний та ін.); методи і технічні прийоми обробки отриманої інформації (за допомогою технологій ГІС та ін.) [3; 4; 6; 7; 11; 13 та ін.]. Об'єднання різних методів в єдину методику географічних досліджень відбувається на основі географічного підходу, який характеризується територіальністю, конкретністю, комплексністю; при цьому використовуються такі найважливіші засоби реалізації цього підходу, як районування і картографування.

Сукупність вказаних методів дослідження дає змогу детально вивчити такі показники: лісистість, вікову структуру, видовий склад лісів, екологічні проблеми, а також стан лісового господарства. Дослідження даних показників дає змогу відстежити зміну стану лісистості, вікової структури, видового складу лісів, а також розвиток лісового господарства за певний період часу. У процесі географічного дослідження цих показників отримуються такі результати: розраховується бонітет лісових насаджень, а також зв'язок бонітету з різними чинниками, виявляються масштаби змін лісистості, видового складу і вікової структури за певний період часу, створюються карти лісистості, окремі карти, що відображають параметри лісів і лісового господарства, таблиці, графіки і діаграми видового складу, вікової структури лісів тощо. Отримані результати можуть використовуватися у еколого-географічних дослідженнях лісів і лісового господарства Тернопільським державним лісогосподарським об'єднанням «Тернопільліс», Тернопільським обласним управлінням лісового господарства, а також лісгоспами області, зокрема Державним підприємством «Бучацьке лісове господарство» при розв'язанні таких головних проблем, як планування лісовідновлювальних робіт, попередження самовільних рубок, оптимізація видового складу та

вікової структури лісів; захист лісів від пожеж, шкідників і хвороб, а також при розв'язанні екологічних проблем лісів і лісового господарства регіону.

Висновки. Отже, охарактеризована методика еколого-географічного дослідження лісів, лісових ресурсів і лісового господарства дозволяє виявити структуру аналізованих об'єктів, механізми їх функціонування, тенденції розвитку, оцінити вплив різних факторів, прогнозувати розвиток об'єктів та зміну екологічної ситуації. Ця методика передбачає виконання різних видів завдань, зокрема, обґрунтування та реалізацію комплексу заходів, спрямованих на розв'язання проблем лісозростання, охорони, захисту, раціонального використання та відтворення лісових ресурсів; розвитку лісового господарства; регулювання природокористування в лісопромисловому комплексі; поліпшення екологічної ситуації на даній території.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В.Д. Ліс і рекреація в лісі / В.Д. Бондаренко, О.І. Фурдичко. – Львів: Світ, 1994. – 232 с.
2. Букові ліси Західного Поділля / Криницький Г.Т., Попадинець І.М., Бондаренко В.Д., Крамарець В.О. – Т.: Укрмедкнига, 2004. – 168 с.
3. Вороб'єв В.Д. Методика лесотипологических исследований / В.Д. Вороб'єв. – К.: Министерство лесного хозяйства, 1967. – 214 с.
4. Генсірук С.А. Лісове господарство і формування оптимальної лісистості в Західному Лісостепу і Поліссі / С.А. Генсірук, С.М. Іваницький // Наукове товариство ім. Шевченка, Український державний лісотехнічний університет. – Львів, 1999. – 242 с.
5. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик. – Вінниця: ЕкоБізнес-Центр, 2006. – 184 с.
6. Павліха Н.В. Оптимізація використання та охорони природних ресурсів: регіональний контекст / Н.В. Павліха, В.А. Голян. – Луцьк: Настир'я, 2002. – 120 с.
7. Пирожено К.Г. Лісовиробничий комплекс України (суспільно-географічне дослідження) / К.Г. Пирожено. – К.: НАУ України, Інститут географії, 1994. – 240 с.
8. Пірс П. Основи економіки лісового господарства / П. Пірс. – К.: Еко-інформ, 2006. – 224 с.
9. Погребняк П.С. Лісова екологія і типологія лісів / П.С. Погребняк. – К.: Наукова думка, 1993. – 496 с.
10. Природні умови та ресурси Тернопільщини / наук. ред.: М. Я. Сивий, Л. П. Царик. – Тернопіль: Терно-граф, 2011. – 512 с.
11. Свириденко В.С. Лісівництво / В.С. Свириденко, А.Й. Швиденко. – К.: Сільгоспосвіта, 1985. – 364 с.
12. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О.І. Шаблій. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 744 с.
13. Юровчик В.Г. Методика та алгоритми конструктивно-географічного дослідження лісів і лісових ресурсів // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Кошобинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2005. – Випуск 8. – С. 48–56.